

ความมั่นคงทางอาหาร : สิ่งบ่งชี้ต่างวัฒนธรรมในสังคมไทย

Food Security : Indicators of Cultural Pluralism in Thailand

รองศาสตราจารย์ ดร.สุพรรณิ ไชยอำพร : ผู้วิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ความมั่นคงทางอาหาร : สิ่งบ่งชี้ต่างวัฒนธรรมในสังคมไทย” นี้เป็นงานวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนเพื่อสนับสนุนงานวิจัย จากคณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๕๖ มีเจตนามุ่งนำเสนอใน ๓ ประเด็นหลักด้วยกัน คือ ๑) ความหมายของความมั่นคงทางอาหารในทัศนะของชุมชน ๒) สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในมิติสังคมและวัฒนธรรม และ ๓) เปรียบเทียบสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจาก ๒ ชุมชน ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม จำนวนรวม ๓๐ คน (ชุมชนละ ๑๕ คน) โดยชุมชนแรกเป็นชุมชนไทยมุสลิม อีกชุมชนเป็นชุมชนไทยพุทธ โดยมีการนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์จัดหมวดหมู่และทำการวิเคราะห์ตีความควบคู่ปรับตามหลักตรรกะ เทียบเคียงแนวคิด ทฤษฎี โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาประกอบ

ขอบเขตการศึกษา ได้แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ๑) ขอบเขตด้านพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย (Unit of Analysis) พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบไปด้วย ๒ ชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม (ไทยพุทธ และ ไทยมุสลิม) โดยอยู่ในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย สำหรับกลุ่มเป้าหมาย/ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) คัดเลือกจากรายชื่อ ๒๐ อันดับแรกที่

ถูกระบุจากสมาชิกชุมชนด้วยเทคนิคการสำรวจอย่างเร่งด่วน (RRA) แล้วจึงมาคัดเลือกเหลือชุมชนละ ๑๕ คน (ด้วยเกณฑ์บทบาทและผลงานที่มีต่อความมั่นคงทางอาหาร) รวม ๒ ชุมชน จำนวน ๓๐ คน และ ๒) ขอบเขตด้านเนื้อหาสาระ เนื่องจากเป็น การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และได้มีการกำหนดพื้นที่แบบเฉพาะเจาะจง เพื่อให้สะท้อนภาพของรายละเอียดของประเด็นที่ต้องการทำการศึกษาดโดยมีเนื้อหาครอบคลุมถึง ความหมายและลักษณะ และสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

จากผลการศึกษา พบว่า ความหมายของความมั่นคงทางอาหารในทัศนะของชุมชน หมายถึง การมีระบบการผลิต และ/หรือ ระบบการสรรหาอาหารที่มีความสมดุลกับการบริโภคที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชน และเมื่อทำการศึกษาถึงสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน พบว่า มีการกล่าวถึงสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารที่บ่งบอกถึงลักษณะของความมั่นคงทางอาหารของชุมชนด้วยกันทั้งหมด ๑๙ สิ่งบ่งชี้ด้วยกันคือ ๑) ความหลากหลายของประเภทอาหารในแต่ละมื้อ ๒) สามารถรับประทานอาหาร/เข้าถึงแหล่งอาหารได้ทุกเมื่อตามความต้องการ ๓) การมีรายได้ที่เพียงพอต่อการซื้ออาหาร ๔) การกินอาหารอย่างคุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือย ๕) การบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย สารพิษ และสารเคมี ๖) มีร่างกายอึดอวบ ผิวพรรณสดใส ๗) ไม่มีโรคที่เกิดจากการรับประทานอาหารที่ไม่เหมาะสม ๘) มีความรู้

เกี่ยวกับหลักโภชนาการของผู้ประกอบอาหาร/ จัดหาอาหารในครอบครัว ๙) ความรู้เกี่ยวกับการจัดการอาหารที่เหมาะสมกับพัฒนาการตามวัยและสุขภาพของคนในครอบครัว ๑๐) การวางแผนในการทำอาหาร/ประกอบอาหาร ๑๑) สถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ๑๒) ความรู้เกี่ยวกับการผลิตอาหารที่ปลอดภัยต่อระบบนิเวศน์ของชุมชน ๑๓) ความรู้เกี่ยวกับการผลิตอาหารที่ปลอดภัยกับสุขภาพของผู้บริโภค ๑๔) ความรู้เกี่ยวกับอาหารดั้งเดิมของชุมชน ๑๕) มีระบบการผลิต/สรรหาทรัพยากรอาหารที่สมดุลกับการบริโภคของคนในชุมชน ๑๖) แหล่งผลิตของส่วนรวม/มีพื้นที่ที่ใช้ในการผลิตอาหารของชุมชน ๑๗) แหล่งจัดเก็บอาหารของส่วนรวม ๑๘) มีระบบการแบ่งปันอาหารในชุมชน และ ๑๙) มีสหกรณ์กลางเพื่อสวัสดิการทางด้านอาหารของชุมชน

นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม พบว่า ทั้งสองชุมชนต่างให้ความสำคัญกับสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน ซึ่งจะเน้นให้ความสำคัญกับเรื่องของวิถีทำกิน แต่จะมีประเด็นที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนอยู่ ๕ ประเด็นบ่งชี้ คือ ๑) การมีรายได้ที่เพียงพอต่อการซื้ออาหาร (สิ่งบ่งชี้ตัวที่ ๓) ๒) การกินอาหารอย่างคุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือย (สิ่งบ่งชี้ตัวที่ ๔) ๓) การบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และ สารเคมี (สิ่งบ่งชี้ตัวที่ ๕) ๔) การวางแผนในการทำอาหาร/ประกอบอาหาร (สิ่งบ่งชี้ตัวที่ ๑๐) และ ๕) สถานภาพเศรษฐกิจของครัวเรือน (สิ่งบ่งชี้ตัวที่ ๑๑) โดยชุมชนไทยพุทธ เน้นเรื่องการมีรายได้ที่เพียงพอและคุณภาพของอาหาร ส่วนชุมชนไทยมุสลิม เน้นเรื่องการกินอาหารอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือยและสถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

ข้อเสนอแนะการวิจัยในครั้งนี้ แบ่งออกได้ ๒ ประเด็น คือ

๑. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

๑.๑ จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเกือบทุกราย ได้ระบุถึงความตระหนักของประชาชนทั่วไปพร้อมทั้งความจริงจังของหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นต่อประเด็นความมั่นคงทางอาหารในชุมชน ว่ายังมีความตระหนักต่อประเด็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่ค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ อาจสืบเนื่องมาจากชุมชนยังมีแนวความคิดแบบเดิม ๆ คือ มีความคิดว่ายังมีอาหารที่เพียงพอ/สามารถซื้อหาได้ ด้วยเหตุนี้ หน่วยงานท้องถิ่นจึงควรมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งอาหารในชุมชน โดยการสำรวจทรัพยากรอาหาร/แหล่งผลิตอาหารในชุมชน เพื่อสะท้อนภาพสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารในท้องถิ่นให้ชาวชุมชนได้รับทราบและตระหนัก นอกจากนี้ ควรมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนสนทนาเป็นระยะ ๆ เพื่อหาหนทาง/แนวทางที่จะก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในประเด็นการใช้/การจัดการอาหารให้เกิดประสิทธิภาพ เพื่อจะได้วางแผนจัดการและการปรับตัวในทุกระดับ

๑.๒ ควรมีการนำประเด็นเกี่ยวกับเรื่องพืชอาหาร และ/หรือ แหล่งอาหารของชุมชน ตลอดจนภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับอาหารของชุมชน ตั้งแต่ การผลิต การปรุง การบริโภค เข้ามาบรรจุเป็นหนึ่งในเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นของโรงเรียน เพื่อจะนำไปสู่การปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่เด็กและเยาวชนในการอนุรักษ์ และรักษาพืชอาหาร/แหล่งอาหารของชุมชนได้อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งยังเป็นแนวทางที่สำคัญต่อการต่อสู้กับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ที่คอยมาคุกคามความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

๒.๑ ควรมีการศึกษานโยบายด้านการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในทุกๆระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่น (อปท.) ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับกระทรวง และระดับรัฐ

ว่านโยบายในแต่ละระดับมีความสอดคล้อง และ/หรือ มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหรือไม่ พร้อมทั้งควรมีการศึกษาถึงนโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของรัฐกับโลกทัศน์ความคิดของชุมชนและวิถีชีวิตของชุมชนด้วยว่ามีความสอดคล้องหรือไม่ และมีปัจจัยอะไรที่เกี่ยวข้องต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๒ ควรมีการพัฒนาตัวบ่งชี้/ตัวชี้วัด ความมั่นคงทางอาหารในทุกระดับ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ของชาติ พร้อมทั้งให้ชุมชนได้รับทราบ/ตระหนัก และประเมินสถานะความเปราะบางความมั่นคงทางอาหารอย่างต่อเนื่อง อันถือได้ว่าเป็นแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชาติในเชิงรุกที่จะนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารของชาติได้อย่างยั่งยืน

๒.๓ ควรศึกษาแนวทางเสริมสร้างความตระหนักในเรื่องความมั่นคงทางอาหารและเครือข่ายบูรณาการเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร

เรียบเรียงโดย ยงยุทธ รัตนศิลป์
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ผู้เรียบเรียง ได้สังเคราะห์ และสรุปผลการศึกษาเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจของบุคคลทั่วไป หากประสงค์ศึกษารายละเอียดงานวิจัยเรื่องดังกล่าว สามารถสืบค้นข้อมูลงานวิจัยได้ที่ หอสมุดสุโขทัย นวพันธ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) <http://library.nida.ac.th>